

УДК 343.83(477)

*Самосьонок А. О.,
магістр права,
начальник сектору з організації
науково-дослідної роботи Інституту
кримінально-виконавчої служби*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ

Із наукових та практичних позицій надано обґрунтування щодо доцільності існування спеціалізованих навчальних закладів, що здійснюють професійну підготовку персоналу кримінально-виконавчої служби України. Здійснено аналіз сучасного стану професійної підготовки у порівнянні з міжнародною практикою підготовки тюремного персоналу та розглянуто можливі шляхи впровадження в українську систему зарубіжного досвіду професійної підготовки.

Ключові слова: професійна підготовка, персонал, спеціалізований навчальний заклад, освітньо-кваліфікаційний рівень, стажування, тренінгові курси.

С научных и практических позиций дано обоснование целесообразности существования специализированных учебных заведений, осуществляющих профессиональную подготовку персонала уголовно-исполнительной службы Украины в специализированных учебных заведениях Украины. Проведен анализ современного состояния профессиональной подготовки в сравнении с международной практикой подготовки тюремного персонала, и рассмотрены возможные пути внедрения в украинскую систему зарубежного опыта профессиональной подготовки.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, персонал, специализированное учебное заведение, образовательно-квалификационный уровень, стажировки, тренинговые курсы.

Постановка проблеми. Необхідність існування спеціальних вимог до підготовки персоналу кримінально-виконавчої служби (КВС) України є беззаперечною, оскільки функції, які вони виконують, є досить специфічними. Проте, незважаючи на тривалу роботу над процесом реформування сфери відбору й якісної професійної підготовки персоналу, що є ключовою складовою здійснення будь-яких реформ, і досі гострими й актуальними залишаються питання

існування спеціалізованих навчальних закладів, що здійснюватимуть підготовку персоналу для КВС, а особливо приведення українських стандартів підготовки тюремного персоналу у відповідність до міжнародних норм і практики підготовки працівників. Тому існує об'єктивна потреба з'ясувати сучасний стан професійної підготовки, що на цей момент потребує оновлення теоретичної та приведення у відповідність практичної бази шляхом упровадження зарубіжної

практики в українську систему підготовки персоналу, щоб у подальшому покращити як підготовку в'язничного персоналу, так і якість роботи КВС у цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукове дослідження питання підготовки тюремного персоналу здійснювали у своїх працях такі науковці, як Є. Ю. Бараш, О. М. Бандурка, І. Г. Богатирьов, А. О. Галай, О. А. Дука, С. А. Зінченко, Н. С. Калашник, О. Г. Колб, Т. В. Кушнірова, О. В. Сокальська, С. Г. Стеценко, О. А. Тимофєєва, І. С. Яковець та інші, однак у їх поглядах є певні відмінності та суперечності, які особливо гостро постали в умовах розпочатого процесу реформування, що дозволяє стверджувати, що це питання і надалі залишається актуальним.

Постановка завдання. Мета – дослідити доцільність існування спеціалізованих навчальних закладів, що здійснюють підготовку працівників для КВС України, й можливість запровадження у них міжнародних стандартів підготовки тюремного персоналу та розкрити основні аспекти здійснення підготовки персоналу КВС в Україні та європейських державах.

Виклад основного матеріалу. В умовах сьогодення проблемам персоналу КВС України, який забезпечує виконання покарань у вигляді позбавлення волі, приділяється дуже мало уваги. І це – попри те, що саме персонал є одним з основних суб'єктів кримінально-виконавчих відносин, а особлива актуальність кадрового забезпечення кримінально-виконавчої служби обумовлюється специфікою роботи, принциповою відмінністю від інших професій і

значною кількістю автентичних особливостей. Оскільки КВС України належить до структури правоохоронних органів, для його персоналу сформовано низку спеціальних вимог, які законодавчо закріплено у ст. 14 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу». Ця стаття визначає, що на службу до Державної кримінально-виконавчої служби України приймаються на конкурсній, добровільній, контрактній основі громадяни України, спроможні за своїми особистими, діловими та моральними якостями, віком, освітнім і професійним рівнем та станом здоров'я ефективно виконувати відповідні службові обов'язки [1]. Із цього визначення випливає, що невід'ємним напрямком роботи у сфері реалізації державної політики з питань виконання покарань є підготовка кадрів для Державної кримінально-виконавчої служби України.

До того ж йдеться не просто про забезпечення навчання для майбутніх працівників КВС, а про безперервну й цілісну професійну підготовку, що, беззаперечно, знадобиться кожному незалежно від того, яку посаду він обійматиме та які функціональні обов'язки виконуватиме. Це пояснюється тим, що працівники КВС постійно перебувають в умовах підвищеної небезпеки та напруження, а у процесі реалізації покладених на цю структуру правоохоронних завдань виконують функції, не притаманні пересічним громадянам, наприклад, працівники займаються ресоціалізацією засуджених, застосовують заходи фізичного впливу, спеціальні засоби та вогнепальну зброю у випадках і в порядку, передбачених чинним законодавством, та інше.

Це завдання неможливо вирішити без забезпечення належної професійної підготовки персоналу служби, якість якої можна забезпечити лише шляхом організації адекватного сучасним вимогам безперервного навчання у спеціалізованих навчальних закладах за відповідними освітньо-професійними програмами.

Професійну підготовку осіб рядового й начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України відповідно до Наказу Міністерства юстиції України від 08.09.2015 № 1675/5 «Про затвердження Положення про організацію професійної підготовки осіб рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України» законодавець визначає як організований, безперервний і цілеспрямований процес отримання й удосконалення професійних знань, спеціальних умінь і навичок, необхідних для успішного виконання службових обов'язків [4]. Але сьогодні для якісної діяльності органів та установ виконання покарань, служби пробачії та управлінських органів КВС працівникам потрібні не лише спеціальні знання у сфері державної політики з питань виконання покарань, а і знання з менеджменту, економіки, управління, соціології, психології, педагогіки та низки інших наук. До того ж концептуальною вимогою Європейських пенітенціарних правил 2006 р. є визначення високих професійних та особистих стандартів для персоналу, етичних норм, гуманності та поваги до гідності людини, відходу від обов'язків простих охоронців до необхідності надання допомоги та сприяння поверненню засуджених до суспільства [5].

Ураховуючи це, законодавцем доречно виділено декілька видів навчання, з яких складається професійна підготовка осіб рядового й начальницького складу КВС України: підготовка у навчальних закладах ДКВС, первинна професійна підготовка, перепідготовка, підвищення кваліфікації, стажування та службова підготовка [4].

На нашу думку, особливо слід звернути увагу на підготовку персоналу у навчальних закладах ДКВС. По-перше, це початковий етап професійної підготовки для кожного майбутнього працівника. На цьому етапі він повинен отримати основну частину теоретичних знань та практичних навичок, а від якості й ефективності підготовки залежатиме результат роботи працівника в майбутньому. А по-друге, цей вид підготовки відповідно до згаданого положення передбачає проходження навчання виключно у спеціалізованих навчальних закладах КВС України, але на практиці право працювати у практичних органах й установах КВС України мають не лише випускники спеціалізованих навчальних закладах, а будь-хто, хто має освіту відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня (ОКР) за певним напрямом підготовки, який передбачено у відповідних наказах про затвердження посадових кваліфікаційних вимог до основних категорій персоналу. Такий стан речей негативно впливає на кваліфікованість персоналу, що працює в органах та установах виконання покарань; через брак у випускників класичних вишів спеціальних знань, що стосуються державної політики у сфері виконання покарань, відсутності спеціалізованих умінь, наприклад з тактико-спеціальної чи

вогневої підготовки, які отримують курсанти під час навчання у закладах КВС України, на відміну від студентів неспеціалізованих вищих навчальних закладів. Тому необхідно акцентувати увагу на здійсненні кваліфікованої підготовки персоналу виключно спеціалізованими навчальними закладами КВС України, а їх існування є абсолютно виправданим та необхідним. По суті, можливо в майбутньому це твердження навіть знайде відображення у законодавстві, оскільки у статті 10 «Добір на посади осіб рядового і начальницького складу пенітенціарної системи» Проекту закону України про «Про пенітенціарну систему» слушно передбачено, що добір на посади осіб рядового й начальницького складу пенітенціарної системи здійснюється по закінченню навчального закладу пенітенціарної системи [6].

До того ж низка європейських країн, таких як Румунія, Естонія, Іспанія, Франція, Польща та інші, вже давно практикує підготовку персоналу для тюремної служби у спеціалізованих навчальних закладах на основі вже отриманої вище освіти у класичних навчальних закладах.

Так, наприклад, у Польщі підготовка кадрів здійснюється Центральним навчальним закладом Служби ув'язнення в м. Калиші та Центром удосконалення кадрів в м. Попові. Також діє 12 територіальних управлінь, які мають власні центри удосконалення (перепідготовки) кадрів [7]. У Румунії також існує система закладів для підготовки та перепідготовки тюремного персоналу. Це Школа тренувань Тиргу Окла для в'язничних агентів (Târgu Ocna Training School for Prison Agents), Арадський навчальний центр для

офіцерів ув'язнення (Arad Training Center for Prison Officers), Центр тюремної підготовки персоналу в Амарі (Prison Staff Training Amara), Центр тюремного навчання персоналу «Rodbav» (Prison Staff Training Rodbav), Поліцейська академія (Police Academy), Національна академія розвідки (National Intelligence Academy), Медичний військовий інститут (Medical Military Institute), Національний університет оборони (National Defence University), Військово-технічна академія (Military Technical Academy) та Військова школа Пітешті для агентства (Pitești Military School for Agents)[8]. В Естонії підготовку кадрів для в'язничної служби здійснює юридичний коледж (College of Justice) у складі Естонської академії наук і безпеки (The Estonian Academy of Security Sciences)[9].

В Україні також існують спеціалізовані навчальні заклади, що здійснюють професійну підготовку фахівців для КВС, але на базі повної загальної середньої освіти: Інститут кримінально-виконавчої служби (м. Київ), Академія державної пенітенціарної служби України (м. Чернігів) та Факультет підготовки кадрів для Державної пенітенціарної служби України Національного університету «Юридична Академія імені Ярослава Мудрого» (м. Харків). Щорічно вищезгадані навчальні заклади випускають близько 500 випускників різних ОКР. Але навіть не зважаючи на це в КВС України і досі відчутна нестача кадрів [2].

Це дозволяє зробити висновки про неукомплектованість повною мірою персоналом органи й установи виконання покарань та додатково ілюструє необхідність активної роботи спеціалізованих навчальних

закладів над підготовкою нових співробітників, які в подальшому поповнять кадри КВС. Так, наприклад, протягом 2015–2016 рр. Інститут кримінально-виконавчої служби здійснив підготовку 318 співробітників. За даними кадрового апарату,

станом на початок 2017 р. в органах та установах КВС працювало 253 випускники, що становить 80 % від їх загальної кількості, що, на нашу думку, є непоганим показником, а решта не працює у зв'язку з різними обставинами (див. табл.)

	2015 р.	2016 р.
Усього випускників	150	168
Продовжують службу в ДКВС, у т. ч.:	110	143
Звільнені з ДКВС:	40	25
звільнились за власним бажанням	30	9
проходять службу в Національній поліції України	5	5
проходять службу в Національній Гвардії України	3	2
виїхали за кордон	-	6
померли	2	-

Для порівняння: зі 150 випускників 2016 р. Національного університету «Юридична Академія імені Ярослава Мудрого» (м. Харків) у практичних органах та установах КВС працює лише 10 осіб, що становить 6,6 % від загальної кількості.

Проте саме існування спеціалізованих навчальних закладів не вирішить повністю питання кваліфікованості кадрів. Треба також приділити увагу змісту та практичній спрямованості знань, які отримують у навчальних закладах, та їх відповідності міжнародним стандартам підготовки тюремного персоналу. На сьогодні, на нашу думку, це питання найбільше потребує вдосконалення, оскільки система підготовки кадрів для КВС, що існує зараз, є застарілою та відрізняється від зарубіжної. Вона ґрунтується на навчанні кваліфікованих спеціалістів ОКР рівня «бакалавр» за відповідним напрямком

підготовки, проте питання про їх пенітенціарну спрямованість та можливість на практиці (залежно від посади) виконувати свої функції в органах та установах виконання покарань залишається відкритим.

На сьогодні в українському суспільстві існує недостатньо виважена думка, що пенітенціарним працівником може бути хто завгодно, достатньо лише пройти спеціальне навчання впродовж декількох місяців. Звичайно, для підготовки рядового й молодшого начальницького складу пенітенціарної служби, які займаються переважно наглядом та охороною засуджених, можливо, цього і вистачить. А втім, у багатьох європейських країнах навіть найнижчу ланку персоналу в'язниць готують упродовж 1–2-х років.

Покращити якість здійснення підготовки тюремного персоналу можна за рахунок приведення украї-

нської системи професійної підготовки персоналу у відповідність до міжнародних норм або хоча б часткового запозичення елементів закордонної підготовки з урахуванням особливостей системи КВС України порівняно з міжнародними тюремними системами. Наприклад, варто враховувати досвід європейських країн, більшість з яких здійснює підготовку тюремних працівників на базі отриманої раніше освіти у класичних вузах та з урахуванням посади, яку вони обійматимуть у майбутньому. Це є більш продуктивним, оскільки вже під час навчання людина більш детально вивчає саме ті напрямки, які знадобляться їй безпосередньо на її посаді.

Проілюструємо це твердження, розглянувши процес підготовки майбутніх працівників органів та установ кримінально-виконавчої служби в Україні, ґрунтуючись на міжнародному досвіді, на прикладі Естонії.

В Естонії початкову професійну підготовку за фахом співробітника пенітенціарної установи здобувають протягом одного року. Для порівняння – підготовка у навчальних закладах України фахівця ОКР «бакалавр», що є першим рівнем вищої освіти, триває чотири роки [9]. І в першому, і в другому випадку освіта забезпечує хорошу основу для кар'єри в кримінально-виконавчій службі, а випускники отримують глибоке розуміння системи виконання покарань та практичні знання, необхідні для роботи. А така розбіжність у строках пояснюється тим, що в Естонії особа з такою освітою може працювати лише офіцером нагляду та забезпечувати режим утримання [9], а в Україні працівник з ОКР «бакалавр» може обіймати різні посади,

тому його підготовка здійснюється за більш широким профілем.

За рік навчання естонські фахівці отримують знання з таких напрямків: загальні дослідження і базові навички, спеціальність та спеціальний закон, психологія і кримінологія, самооборона і застосування зброї, спостереження і безпека роботи, практичні в'язничні-навчання. У свою чергу, в Україні навчання здійснюється відповідно до планів освітнього процесу, які складаються з двох частин (нормативної та варіативної) та містять у собі 5 циклів, а саме: цикл дисциплін гуманітарної й соціально-економічної підготовки, цикл дисциплін природничо-наукової (фундаментальної) підготовки, цикл дисциплін професійної та практичної підготовки, дисципліни професійної та практичної підготовки за вибором навчального закладу й дисципліни професійної та практичної підготовки за вибором курсанта:

Це дозволяє здійснювати якісну професійну підготовку фахівців із широким спектром знань. Проте хотілося б, щоб система тюремної освіти ще більше уваги приділяла пенітенціарній спрямованості та практичним навикам, спираючись на міжнародний досвід, залежно від посади, яку працівнику доведеться обіймати в майбутньому, та роботи, яку треба буде виконувати. Звісно, готувати працівника для кожної окремої посади не доцільно, але необхідність проведення спеціалізованого навчання з урахуванням загальних особливостей посад у практичних органах та установах виконання покарань, службі пробації ДКВС України та інших підрозділах, може задовольнятися ще на першому (почат-

ковому) рівні навіть без значних змін у законодавстві. Такий стан речей можна забезпечити шляхом більш цілеспрямованої підготовки у спеціалізованих навчальних закладах.

Спробуємо проілюструвати це твердження. Так, проходячи підготовку у спеціалізованому навчальному закладі, перші два роки навчання особи вивчатимуть дисципліни, які можна розділити на два блоки по декілька циклів кожен, що регулює діяльність КВС у цілому. Перший блок складатимуть навчальні дисципліни, які зараз закріплено в першій частині плану освітнього процесу.

Після завершення цього блоку навчання всі курсанти повинні будуть пройти тестування, яке визначить, яку посаду та в якому практичному підрозділі вони зможуть обіймати залежно від того, які дисципліни ними засвоєно краще, чи який вид роботи їм більше притаманний. Після цього відбудеться розподіл на групи за двома напрямками: осіб, більш схильних до роботи в установах виконання покарань, та осіб, які більш схильні до роботи у службі пробації. Додатково осіб, які більш схильні працювати в УВП, варто поділити на чотири підгрупи, а саме: оперативні працівники, працівники соціально-психологічної служби, працівники по забезпеченню режиму (нагляду) та працівники охорони.

Подальше навчання повинно бути вже більш спеціалізованим для кожного напрямку й містити в собі низку тренінгових програм, як, наприклад, «Каталонська система спеціальних тренінгів» [11] для різних груп тюремних працівників, стажувань, які доречно організувати таким чином, щоб особи, схильні працювати

в УВП, проходили стажування в установах усіх рівнів безпеки, наявних в Україні, та інших таких заходів для засвоєння практичних умінь і навичок, що знадобляться безпосередньо на місці роботи відповідно до посади.

Висновки. На підставі дослідження, як підсумок, зазначимо такі твердження.

1. Удосконалення процесу підготовки персоналу для ДПтСУ треба проводити з одночасною модернізацією існуючої практики діяльності органів та установ виконання покарань, а також посиленням вимогливості до процесу відбору кандидатів на навчання

2. У зв'язку зі специфікою роботи персоналу КВС України абсолютно виправданим і необхідним є існування спеціалізованих навчальних закладів, що здійснюють підготовку тюремного персоналу, оскільки:

– на сьогодні існує неукомплектованість штатів;

– у практичних органах та установах працюють випускники класичних вишів, яким бракує спеціальних знань, що ставить під сумнів якість їхньої роботи;

3. Існуюча на сьогодні система підготовки кадрів для КВС України є дещо застарілою, а тому необхідно вдосконалювати її шляхом приведення української системи підготовки тюремного персоналу у відповідність до міжнародного досвіду. Це можна забезпечити шляхом організації більш спеціалізованого навчання залежно від посади, яку після закінчення навчального закладу обійматиме працівник, та за допомогою проведення тренінгових курсів та стажування в установах усіх рівнів безпеки, наявних в Україні.

Список використаних джерел

1. Про Державну кримінально-виконавчу службу України : закон України : від 02.03.2014 № 2713-IV. База даних «Законодавство України. Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2713-15> (дата звернення: 05.02.2018).
2. Щодо формування повноцінної системи підготовки пенітенціарного персоналу – головної умови практичних змін у Державній пенітенціарній службі України : роз'яснення Міністерства юстиції України від 11.07.2012. URL: <http://cons.parus.ua/map/doc/0832BD822F/Formuvannya-povnotsinnoyi-sistemi-pidgotovki-penitentsiarnogo-personalu--golovna-umova-praktichnikh-zmin-u-Derzhavnii-penitentsiarnii-sluzhbi-Ukrayini.html> (дата звернення: 25.01.2018).
3. Павлов В. Г. Кримінально-виконавчі засади забезпечення персоналом державної пенітенціарної служби України виконання покарань у виді позбавлення волі: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Класичний приватний університет. Запоріжжя, 2009. 230 с.
4. Про затвердження Положення про організацію професійної підготовки осіб рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України : наказ Міністерства юстиції України : від 08.09.2015 № 1675/5 / Ligazakon : сайт. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE27533.html (дата звернення: 28.01.2018).
5. Європейські пенітенціарні (в'язничні) правила : поточна редакція від 11.01.2006. /БД «Законодавство України. /ВР України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_032.6 (дата звернення: 29.01.2018).
6. Про пенітенціарну систему : проект закону України. URL: <http://www.yagupov.in.ua/?p=682> (дата звернення: 25.01.2018).
7. Кернякевич-Танасійчук Ю. В. Державна пенітенціарна служба України та тюремна служба республіки Польща: вектори міжнародної співпраці. Polukr : польсько-український портал. URL: <http://www.polukr.net/uk/blog/2016/06/derzavna-penitencjarna-sluzba-respubliki-polszcza/> (дата звернення: 27.01.2018).
8. Ministry of justice national administration of penitentiaries: job training. Școala Militară de Maiștri Militari și Subofițeri a Forțelor Terestre «Basarab I» : URL: <http://www.ncoacademy.ro> (дата звернення: 28.01.2018)
9. Vanglateenistus: Estonian prison service. College of Justice. URL: <http://www.vangla.ee/en/news-and-numbers/estonian-prison-system-and-probation-supervision-yearbook> (дата звернення: 27.01.2018).
10. Міністерство юстиції України. Офіційний сайт Державної кримінально-виконавчої служби. URL: <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/index> (дата звернення: 27.01.2018).
11. Catalan system of training. Artur Barrio Ricart, Marta Carrasco Moreno, Marta Ferrer Puig, Ignasi Jambriña Gato. *Graphic design*. 2013. №. 1–4. 63 с.

A. Samosionok,
*Master in Law, Head of the Sector
on the Scientific Research Work Organization
of the Institute of Criminal-Executive Service*

ACTUAL ISSUES OF THE STAFF TRAINING OF THE STATE CRIMINAL-EXECUTIVE SERVICE AT THE EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS

The article on scientific and practical positions provides the reasons for the expediency of existence of the specialized educational institutions, which carry out the professional training of the personnel of the Criminal-Executive Service of Ukraine. The analysis of the current state of such training in comparison with international practice of prison personnel training has been carried out. The possible ways of introducing the foreign experience in the sphere of the professional training into the Ukrainian system are considered.

Since the Ukrainian Criminal-Executive Service is in the structure of the law-enforcement bodies, the relevant special requirements are introduced for its personnel. They are envisaged by the Art. 14 of the Law of Ukraine «On State Criminal-Executive Service».

This article determines that citizens of Ukraine, who have the adult age, relevant personal, business and moral qualities, proper educational and professional level and good state of health can be hired on a competitive, voluntary and contractual basis to the State Criminal-Executive Service. From this definition, it follows that training of personnel for the State Criminal-Executive Service of Ukraine is an integral part of the work in the sphere of implementation of the state policy on enforcement of the court sentences.

Moreover, the article is not only about providing the professional training for the penitentiary staff. It is about the continuous and coherent training, which is undoubtedly necessary for any official of the State Criminal-Executive Service. Most of them are often in the state of the increased danger and stress. In the process of the law-enforcement tasks performance, they have the functions, which are not common to the ordinary citizens. For example, they are engaged in the re-socialization of convicts and use measures of physical influence, special means and fire-arms in the cases, which are envisaged by the current legislation.

Keywords: *vocational training, personnel, specialized educational institution, educational qualification level, internships, training courses, international prison training systems, penitentiary system.*

Надійшла до редакції 13.02.2018